

Hallitsematon tieto

ALASTALO, MARJA & MARIA ÅKERMAN (2011; toim.). *Tieto hallinnassa: tietokäytännöt suomalaisessa yhteiskunnassa*. 276 s. Vastapaino, Tampere.

Tieto on tärkeässä roolissa nykyisissä tietoyhteiskunnissa, esimerkiksi Suomessa. Tietoa ja tiedolla pyritään hallitsemaan – toisin sanottuna tieto ei ole irrallinen käytännöstä, joissa sitä jalostetaan ja hyödynnetään. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteen tutkijoiden Marja Alastalon ja Maria Åkermanin toimittama teos on kattava läpileikkaus suomalaisen hallinnon tietokäytännöistä. Kirja tarjoaa tervetulleen keskusteluareenan eri tieteenaloja edustaville tiedon ja hallinnan välisiin suhteisiin erikoistuneille tutkijoille. Kokoelmateoksen tavoitteena on ”kyseenalaistaa suomalaisiin hallinto- ja vuorovaikutuskäytäntöihin vakiintuneita totunnaisia tietämisen tapoja” (s. 8). Kyseenalaistamisen keinoksi valitaan ansiokkaasti tiedon kontekstuaalisuuden tarkastelu. Tieto sijaitsee historiallisissa ja tilannesidonnaisissa konteksteissaan, joissa sitä jalostetaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa esimerkiksi kompromissien ja valintojen kautta. Tiedon kontekstuaalisuus sivuutetaan kuitenkin usein. Etenkin hallinnon tieto yksinkertaistetaan helposti tilastoiksi, standardeiksi, indikaattoreiksi ja kaavoiksi – elementiksi, joka voidaan purkaa selkeisiin ja erillisiin luokkiin.

Teos jakaantuu kolmeen osioon. Näistä ensimmäinen kysyy, ”muokkaa-vaatko standardit meitä vai me standardeja?” (s. 5). Osion neljä kirjoitusta avaavat standardien ja toiminnan välistä monitahoista suhdetta. Pertti Alasuutari esittää varhaiskasvatussuunnitelmien kotouttamisen, eli valtiollisen ja paikallisen soveltamisen kautta, kuinka kansainväliset kehityspotut yhtyvät. Samojen mallien soveltaminen eri valtioissa ei kuitenkaan automaattisesti lähennä näiden valtioiden käytäntöjä. Esimerkiksi varhaiskasvatus on sidottu paikkaan, aikaan, lapsiin, vanhempiin ja päiväkotien työntekijöihin.

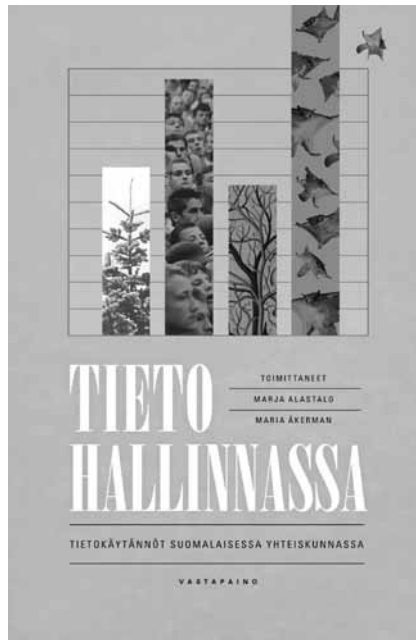
Alastalo ja Åkerman kietovat yhteen hallinnon politiikan ja tietokäytännöt. He huomauttavat, että yhteiskunnallisia ja poliittisia käytäntöjä ei voi ymmärtää ilman käsitystä tiedon jalostamisen prosesseista, sillä poliittisten päätösten tulee perustua tietoon. Tiedon kehystämä hallinta on kuitenkin altis epäonnistumaan, koska hallinnan tieto ei toista todellisten ilmiöiden monimutkaisuutta. Ari Jokinen tuo mielenkiintoisessa artikkelissaan esille useita ulottuvuuksia tiedon ja hallinnan välisestä suhteesta. Liito-oravan jäljillä kulkiessaan Jokinen seuraa kansalaisia luonnonsuojelun tietokäytännöissä, joissa luontoa havainnoivat kansalaiset saavat tiedon tuottajan roolin. Keholliset käytännöt, esimerkiksi askeltaminen ja kumartaminen, ovat olennaisessa osassa, kun etsitään

merkkejä laajoilla alueilla liikkuvista liito-oravista. Suunnittelussa kuitenkin nojataan standardeihin, tilastoihin ja karttoihin, joiden perusteella liito-oravalle varataan liian pienet alueet lisääntymiseen ja levähtämiseen. Staattisen hallinnon tiedon ja dynaamisen eläinlajin välillä on selkeä ristiriita. Myös Helena Valve liikkuu ihmisen ja luonnon kohtauspinnalla. Hän tarkastelee riskinarvioinnin politiikkaa tapauksessa, jossa tutkimusryhmä pyrki saamaan kenttäkoelupaa laboratorioissa tuotetulle koivutyypille. Tietoa kahlitetaan, kun lupastandardeissa nostetaan esille tietyt asioita ja luokitellaan niitä tietyillä tavoilla. Nämä sulkeumat eivät anna tilaa tiedon jalostamisen kannalta hedelmälliselle epävarmuudelle tai kapinalle.

Teoksen toisessa osiossa matkataan kolmen kirjoituksen kuljettamina ”tiedosta yhteiskuntapolitiikkaan – ja takaisin” (s. 5). Osiossa tarkastellaan yhteyksiä tiedon tuotannon välineiden, niiden välityksellä ja ylläpidettyä tiedon (tilastojen) ja yhteiskunnallisen tavoitteenasettelun välillä. Mikko Jauho käy läpi tilastollisten tutkimusmenetelmien roolia sydäntautien hallinnassa ja pohtii, miten riskitieto alkoi ohjata terveyspolitiikkaa. Jauhon mukaan tilastollisen todennäköisyyslaskennan järjestytyksi pohjustaa tietämystä väestön terveydestä ja kansanterveyden hallintaa. Jauho muistuttaa, että ryhmiä koskevat riskilaskelmat eivät välttämättä koskaan vastaa yksilön todellisuutta; tilastotieto on irrallaan ihmisestä.

Kirsti Ahlqvist kirjoittaa kotitalouksien toimeentuloa ja kuluista koskevan tilastotiedon suhteesta alueisiin ja yhteiskunnassa muodostettuihin käsityksiin niistä. Hän näkee tilastotiedon muotoutumisen sosiaalisena prosessina, jossa kulutuksen käsitteellistämisen välittyä tilastoinnin käytäntöihin ja tapoihin tulkita yhteiskuntaa. Osion viimeisessä kirjoituksessa Marja Alastalo pohtii, miten muodostui tahto tilastoida väestön elinoloja. Hän aloittaa maantieteilijää kiinnostavalla huomiolla ”tilaston” kantasana: asioiden (fakta)tila. Tilastoinnin ja hallinnan välinen suhde on Alastalon mukaan tieteellisten, teknologisten ja poliittisten prosessien yhdessä tuottamaa. Esimerkiksi elinolotilastointi muuttui Suomessa Euroopan unionin jäsenyyden myötä, sillä elinoloja tilastoidaan EU:n jäsenvaltioissa yhtenäisesti. Tilastoinnin ongelmana Alastalo näkee sen, että kerättyjä elinolotilastoja hyödynnetään liian harvoin hallinnon käytännöissä.

”Hankalasti hallittava maailma” (s. 6) on kolmannen osion teemana. Osiossa osoitetaan että tieto voi karata hallinnasta ja jatkuvasti muuttuva maailma tiedolta. Taru Peltola ja Maria Åkerman tuovat artikkelissaan ”Roska-puuta vai raaka-ainetta” esille luokittelujen ja laskelmien

kautta toteutettavaa metsäpolitiikkaa. He esittelevät luokittelun poliittisena toimintana. Metsäpoliittinen luokittelu mahdollistaa laskelmoivan ja kontrolloivan, tiukkojen standardien mukaisen toimijuuden. Kansallinen metsähallinto törmää metsänomistajan kokemuksiin ja näemyksiin metsästä osana yksilön toimeentulon strategioita. Helena Leino osoittaa asiantuntijatiedon haavoittuvuuden tapaustutkimuksellaan, joka koskee Kangasalan suojeltua Kirkkojärveä. Kuntalaiset puuttuivat Kirkkojärven heikentyneeseen tilaan levittämällä ilman lupaa järveen erästä ainetta. Järven tila yllättäen koheni ja ”Kirkkojärvi karkasi luokituksistaan” (s. 221). Leino kyseenalaistaa hallinnon tiedon aseman: hänen mielestään luokituksiin perustuva hallinnon tieto on informaatiota, kun taas tieto itsessään on tilannesidonnainen ja toiminnallinen prosessi.

Teos herättää ajatuksia ja keskustelua. Se on hyödyllistä ja kohtuullisen kevyttä luettavaa tilastotieteen osaajille, poliittisille päättäjille, hallinnon henkilöstölle, opiskelijoille ja tutkijoille. Jäin kuitenkin miettimään, mitä olisi tapahtunut jos teoksen kirjoittajat olisivat ottaneet (tärkeän) askeleen pidemmälle ja pohtineet itse tiedon olemusta. Mitä tieto merkitsee kirjoittajille? Entä informaatio? Mikä on tiedon ja informaation välinen suhde? Mistä epistemologisista ymmärryksistä käsin poliittiset päättäjät, kuntalaiset ja tutkijat lähestyvät hallinnan tietoa?

Hallinnon tieto on rationaalista. Se perustuu käsitykseen, jonka mukaan ihmisen toiminta on järkipäristä ja

ennakoitavaa. Tällöin ihmiset ja ilmiöt ovat irrotettavissa prosesseista ja konteksteista tilastoiksi, suunnitelmiksi, indikaattoreiksi, standardeiksi ja staattisiksi kartoiksi, joiden avulla niitä voidaan hallita etäältä. Jos tieto ymmärretään ihmisiin ja konteksteihin sidotuksi prosessiksi, hallinnon tieto ei ole tietoa. Se pysyy hallinnassa, mutta sillä ei voi hallita. Lopputuloksena kasvoton ”hallinnon taso” törmää kokeviin ja toimiviin ihmisiin. Kyseessä on rationaalisen ja sosiaalisesti konstruoidun maailman törmäys. Asetelmaan tuo kiinnostavan lisänsä se, että poliittiset päättäjät ja hallinnon henkilöstökin ovat omien elämäntarinoidensa ja tulkintojensa kautta työtehtäväänsä hoitavia ihmisiä. Teoksen kirjoittajat osoittavat törmäyksen kuvaillessaan dynaamisia, monitahoisia, ennakoimattomia ja tottelemattomia ihmisiä ja ilmiöitä. Lisäksi kirjan rivien välistä käy ilmi, että tiedolla on maantiede: tila, paikka ja aika.

Tieto on myös sanomatonta ja kirjoittamatonta. Se on sidoksissa toimintaan ja konteksteihin, joissa se jatkuvasi muuttuu ja karkaa maailmalta. Tieto on hallitsematonta.

JOHANNA HAUTALA
*Maantieteen laitos,
Oulun yliopisto*